

ja seria un treball elogiable. Tanmateix, un estudi introductori que, a més d'oferir un estat de la qüestió, obre un ventall de noves perspectives com les que trobem en aquest volum és de consulta obligada, sense oblidar la cuidada traducció al català i, a més de tot això, l'abundant presència d'imatges arreu, sempre per complementar allò que s'explica al text, així com l'apèndix final amb la nota-

ció musical de l'*OV*. Cal, doncs, congratular les dues autores per una tal aportació als estudis hildegardians.

Javier de Prado García
Universitat Autònoma de Barcelona

JUAN CASTELLÓ, Jaume

Eros gai (Antologia Palatina, Llibre XII)

Introducció de Sergi Grau; traducció de Jaume Juan Castelló

Martorell: Adesiara Editorial, Aetes 32, 2018, 267 p.

ISBN 978-84-16948-19-2

Aquest llibre conté la primera traducció completa en llengua catalana dels epigrames que formen el llibre XII de l'*Antologia Palatina*. La traducció és obra de Jaume Juan Castelló i és precedida per una introducció a càrrec de Sergi Grau. Fins aquest moment, els interessats en aquest recull d'epigrames, de contingut homeròtic, havien de recórrer a traduccions i estudis en altres llengües, com ara, en castellà, l'obra de G. Galán i M.A. Márquez, *Epigramas Eróticos Griegos. Antología Palatina. Libros V y XII* (Alianza Editorial, 2001) i la de R. González, *Poemas de amor efébico. Antología Palatina. Libro XII* (Ediciones Akal, 2011); o bé, en llengua francesa, la traducció de R. Aubreton, F. Buffière i J. Irigoin, *Anthologie Grecque. Anthologie Palatine. Tome XI. Livre XII*, publicada l'any 1994 per la col·lecció francesa «Les Belles Lettres», per citar-ne alguns exemples.

El llibre està dividit en tres parts: una introducció (p. 7-38), una selecció bibliogràfica (p. 39-42) i, per últim, la traducció dels poemes pròpiament dits (p. 43-251), completada amb unes notes finals (p. 253-267).

A la introducció, Grau hi desenvolupa tres eixos temàtics principals. En primer lloc, s'hi contextualitza l'*Antologia Palatina* en el seu eix de producció i transmissió

(p. 7-15). S'hi inclou un breu recorregut per les recopilacions d'epigrames més importants de l'Antiguitat, començant per la *Garlanda* de Melèagre, la *Corona* de Filip i el *Cercle* d'Agàtias, fins arribar al punt àlgid del renaixement bizantí amb la recopilació per part de Constantí Cèfalas, vers l'any 900 d.C., de la seva *Antologia*, d'on sorgeix l'*Antologia Palatina*.

En segon lloc, hi trobem un breu però complet recorregut pels «camins de l'homosexualitat masculina» a l'Antiga Grècia (p. 15-31). Grau hi defineix molt bé en què consistien les relacions pederàstiques en el món grec, fent esment dels dos aspectes que les caracteritzaven: d'una banda, la seva finalitat pedagògica i política, atès que per mitjà de la iniciació sexual es buscava la integració del jove en el món adult de la *pólis*, i, de l'altra, la dissimetria, que es reflectia en la passivitat i la submissió sexual —i no sexual— de l'amat vers l'amant. En aquest mateix apartat es dediquen unes pàgines a parlar de l'evolució d'aquesta pedagogia que, sobretot a partir de l'època clàssica, conviu amb ensenyaments de retòrica i de filosofia, i que comença a ser una pràctica regulada per l'intercanvi econòmic. El fet que aquest tema s'introdueixi al voltant de la pedagogia grega és una aportació nova, ja que en altres edicions només es

contextualitza i es defineix en què consistia pròpiament la relació pederàstica.

En tercer lloc, l'última part de la introducció està dedicada a la *Musa puerilis* (Παιδική Μοῦσα), nom amb el qual es coneix el llibre XII de l'*Antologia Palatina*, a partir de l'expressió que apareix en el proemi de Constantí Cèfalas¹. Grau hi tracta breument alguns dels temes presents en el llibre XII i hi menciona, en particular, la qüestió de la tria entre l'amor homosexual i l'amor heterosexual, que està molt ben documentada en els epigrames i que també és recurrent al llarg de tota la literatura grega antiga². A continuació hi trobem una selecció de bibliografia on es recullen les obres més rellevants i completes pel que fa a l'estudi del llibre XII de l'*Antologia Palatina* i a propòsit de la poesia d'Estrató de Sardes, l'autor amb més representació poètica dins el florilegi.

La tercera part de l'obra està dedicada pròpiament a la traducció dels 259 epigrames del llibre XII³. Les traduccions de Juan permeten al lector de copsar el ventall ampli de situacions i emocions que aquestes composicions recullen: des del desesper de l'amant rebutjat fins a l'emoció del que surt a la caça, passant per la tendresa d'un petó, el dolor de la separació, el plaer sexual, l'humor...

La tria del nom del recull —*Eros gai*— és del tot escaient, atès que aquest déu té un paper fonamental en el conjunt d'aquests epigrames: simbolitza l'amor homoeròtic entre dos homes, un amor que és descrit com a pur, innocent i sense malícia. Ara bé, es tracta d'un déu ambivalent: d'una banda, hi trobem l'amor correspost, d'on es desprèn la dolçor i el joc eròtic i sexual feliç entre els dos amants; de l'altra, hi ha l'amor no correspost, que té com a conseqüència el patiment i l'amargor⁴. En els epigrames

trobem de manera reiterada la identificació d'Eros amb el desig sexual (ἔρεπος), que és provocat nombroses vegades per la bellesa idealitzada del jove, però que també hi representa la unió carnal.

Altrament, hi trobem uns altres tòpics de la literatura amorosa, com ara el motiu del gall que interromp els amants anunciant la fi de la nit. L'epigrama 137 n'és un bon exemple: l'amant es plany en sentir el cant del gall, ja que això suposa l'arribada de l'Aurora (*aurora non grata*) i, per consegüent, la separació dels dos amants. Aquest tòpic literari es va repetint al llarg de tota la literatura grecolatina, amb paral·lels d'interès en Anacreont i el mateix Ovidi⁵.

Per altra banda, el pas de l'adolescència a la maduresa és un lloc comú en el conjunt d'epigrames. De fet, és el tema més repetit, atès que la pederàstia consistia en una relació institucionalitzada entre un home adult i un noi jove en el pas d'aquest cap a la maduresa política i sexual. Així doncs, són nombrosos els esments als canvis que afecten el jove en aquest procés —la barba o els pèls a les cames, per exemple—, canvis que són percebuts amb tristor i, fins i tot, amb melangia per part de l'amant més gran, que veu com el pas del temps li allunya el jove estimat. És, doncs, a través d'aquests episodis d'amor fugaç que se'ns fa palesa la caducitat de la bellesa i, en certa manera, del goig de l'amor, un motiu certament universal.

De la traducció de Juan en destaca l'esforç per apropar-nos a l'estructura epigràmica original, que no resulta feixuga ni traeix la bellesa sintètica d'aquesta mena de composicions.

La conseqüència d'aquest treball esdevé una lectura molt recomanable: es tracta de composicions extraordinàriament belles, transparents i sinceres, que ens endinsen i

1. Vegeu el proemi de l'AP XII.

2. Vegeu AP XII.7 i AP XII.86; Thgn. vv. 1367-1368.

3. 258 si comptem els epigrames 132a i 132b com un de sol.

4. Vegeu, a tall d'exemple, AP XII.154.

5. Anacr. X i Ov. *Am.* I.13.

ens apropen a una pràctica que a l'antiga Grècia va ser acceptada i fins i tot ben vista, almenys en els termes en què és descrita en aquests epigrames.

Com recorda Grau, la transmissió d'aquesta literatura homoeròtica ens indica la voluntat dels compiladors antics de «preservar a consciència una de les característiques més importants dels grecs antics», i això malgrat que en alguns casos s'hi recullen episodis de pederàstia directa i explícita que haurien pogut condemnar-la a l'oblit.

És molt d'agrair que l'editorial Adesiara s'avingui a publicar aquests textos i que ho faci de la mà d'una traducció tan treballada i fidel al text original. La bellesa d'aquests epigrames constitueix l'essència del llibre, la qual cosa justifica plenament que sigui llegit i estudiat en els nostres dies.

Ivan Monmany Mendaña
Universitat Autònoma de Barcelona

MORENO LEONI, Álvaro M. y MORENO, Agustín
Historiografía Moderna y Mundo Antiguo (1850-1970)
Córdoba: Tinta Libre, 2018, 189 p.
ISBN 978-987-708-295-1

La presente obra propone abordar una aproximación historiográfica mediante el recorrido personal e intelectual de algunos de los historiadores europeos del mundo clásico más influyentes del siglo XX, todos ellos enmarcados en determinados momentos históricos que condicionaron las producciones académicas respectivas. Con este fin, el volumen pretende comprender los motivos que impulsaron a estudiar y difundir la Antigüedad según el marco geográfico y temporal correspondiente, así como analizar los límites de la delgada línea que separa al individuo de su investigación, con todo el componente subjetivo que se deriva de ello.

El libro, coeditado por Álvaro M. Moreno y Agustín Moreno, se concibe como la publicación de los trabajos presentados en el *IV Workshop Nacional de Historia Antigua y Estudios Clásicos (Historiografía Moderna y Mundo Antiguo, 1850-1970)*, que tuvo lugar en Córdoba (Argentina) en septiembre de 2016. El elenco de participantes en el evento, y presentes autores del mismo, combina algunos de los integrantes del proyecto de investigación *Memoria, conceptos y escritura de la historia: Aproximaciones a la historio-*

grafía moderna sobre el mundo antiguo (c. 1850-1970), que cuenta con el aval de la Universidad Nacional de Córdoba (UNC), y la colaboración de investigadores de España y Brasil. El volumen se divide en seis capítulos, cinco de ellos dedicados y protagonizados por nombres propios. El primero, a modo de introducción, ofrece una excelente evolución de la academia europea y su tratamiento de la Antigüedad, además de esbozar el contenido de las contribuciones que siguen. Todo ello está enmarcado con un sucinto prólogo y una bibliografía que combina y equilibra perfectamente las obras de los historiadores que son objeto de estudio con las monografías actualizadas sobre la temática.

Como se ha avanzado, y siguiendo el orden de las contribuciones, el primer capítulo («Historiografía moderna y mundo antiguo clásico, siglos XIX-XX: A modo de introducción», p. 9-29), realizado por los editores del libro, resigue las diferentes escuelas europeas partiendo de la creación de la Universidad de Berlín en 1810 y el consecuente programa estatal centrado en el estudio de la Grecia clásica como mecanismo de superación de la derrota prusiana